

Cercetările de la Mănăștiur

Jud. Timiș

Situată pe malul nordic al râului Bega, la E de satul Mănăștiur (jud. Timiș), în imediata apropiere a stațiunii de mașini agricole, locul numit „La mănăstire” are conformația ovală în plan (diametrele de aproximativ 50 m și 30 m), este înconjurat de un șanț adinc astăzi de 1—2 m cu o deschidere de 10—12 m și nu depășește în nivelment zona înconjurătoare (fig. 1). Descoperiri întâmplătoare de oseminte, făcute în chiar perimetrul descris, prezenta la suprafața solului a unui mare număr de cărămizi de la un vechi monument dispărut ca și existența unui zid de piatră descoperit în cursul unei încercări de săpătură arheologică din anul 1939, toate acestea în asociere cu conformația topografică a zonei, au determinat începerea unor săpături sistematice în vara anului 1979, menite să limpezească întrucitva rosturile istorice ale acestui loc cu destule vestigii arheologice.

O primă secțiune a fost trasată și săpată în lunile august—septembrie 1979, având dimensiunile de 70×1,5 m și orientarea aproximativă V—E, cu scopul de a secționa pe această cale nivelele arheologice ale acestui loc fortificat (fig. 1). Capătul de V al secțiunii era la aproximativ 3 m E de drumul de țară care traversează azi locul „La mănăstire” în marginea sa vestică, îndreptându-se spre N. Porțiunea estică a secțiunii — ultimele 10 carouri — traversează șanțul de apărare la E de nucleul fortificat, resursele în oameni și fonduri bănești ale cercetării împiedicându-ne să adâncim săpătura și în acest sector până la solul viu; aici ne-am oprit la cota de adâncime de —0,40—0,50 m, urmînd să continuăm adîncirea până la solul viu în cursul cercetărilor viitoare. Vom prezenta în continuare principalele rezultate ale săpăturii, urmînd diferitele sectoare cu anume particularități, identificate în secțiunea I-a.

Un prim sector al secțiunii a putut fi identificat în carourile 2—5, aflate în partea vestică a secțiunii. La baza săpăturii se află obiș-

nuitul sol galben lipsit de urme arheologice, care pe măsura adîncirii devine tot mai nisipos. Urmează în ordine ascendentă un strat de umplutură cafeniu-negru presărat cu cărămizi, oase umane în poziție secundară și rare fragmente ceramice. În acest nivel au fost adîncite gropi de morminte ca acelea ale mormintelor 2 și 9 (fig. 2, 3). La suprafață se află obișnuitul strat vegetal.

Stratigrafia în carourile 6—15 este determinată de existența unei gropi imense, adîncite pînă la cota de —3,00 m de la suprafața actuală (fig. 5); limita vestică a gropii este bine conturată în profil, limita estică, cel puțin partea ei superioară implicînd firește și precizarea nivelului de la care a fost săpată groapa, rămîne neclară; în partea vestică a profilului s-a putut observa că groapa a fost săpată de la un nivel apropiat de suprafața actuală. Groapa se adîncește pînă la cota de —3,00 m în straturile nisipoase aluvionare care reprezintă solul viu, fără urme arheologice. Urmează în ordine ascendentă un prim strat cafeniu-vinețiu care conține pietre mari, cărămizi, oase umane în poziție secundară, fragmente ceramice, strat gros de 0,30—0,80 m și care se întinde pe întreaga lungime a gropii, în secțiune. Acestuia i se suprapun în carourile 7—9 ale secțiunii două straturi penetrate de granule de cărbune, cărămizi și oase umane în poziție secundară, ceramică, unul cafeniu, celălalt de nuanță verzuie. Ceramica este din specia de uz comun, nesmălțuită, gălbuie și cenușie; fragmentele mai mari sînt în zona de la fundul gropii (fig. 9) unele fragmente sînt decorate cu linii de vopsea roșie-ruginie care se întretaie în două sensuri diferite, formînd o rețea de mici pătrate. Un fund de vas destul de masiv păstrează în interior o crustă groasă de mortar.

La limita acestor nivele se observă în două locuri, în carourile 7 și 8, două arsuri în situ, cea superioară fiind acoperită de o lentilă de cărămidă arsă ajunsă aici în poziție secun-

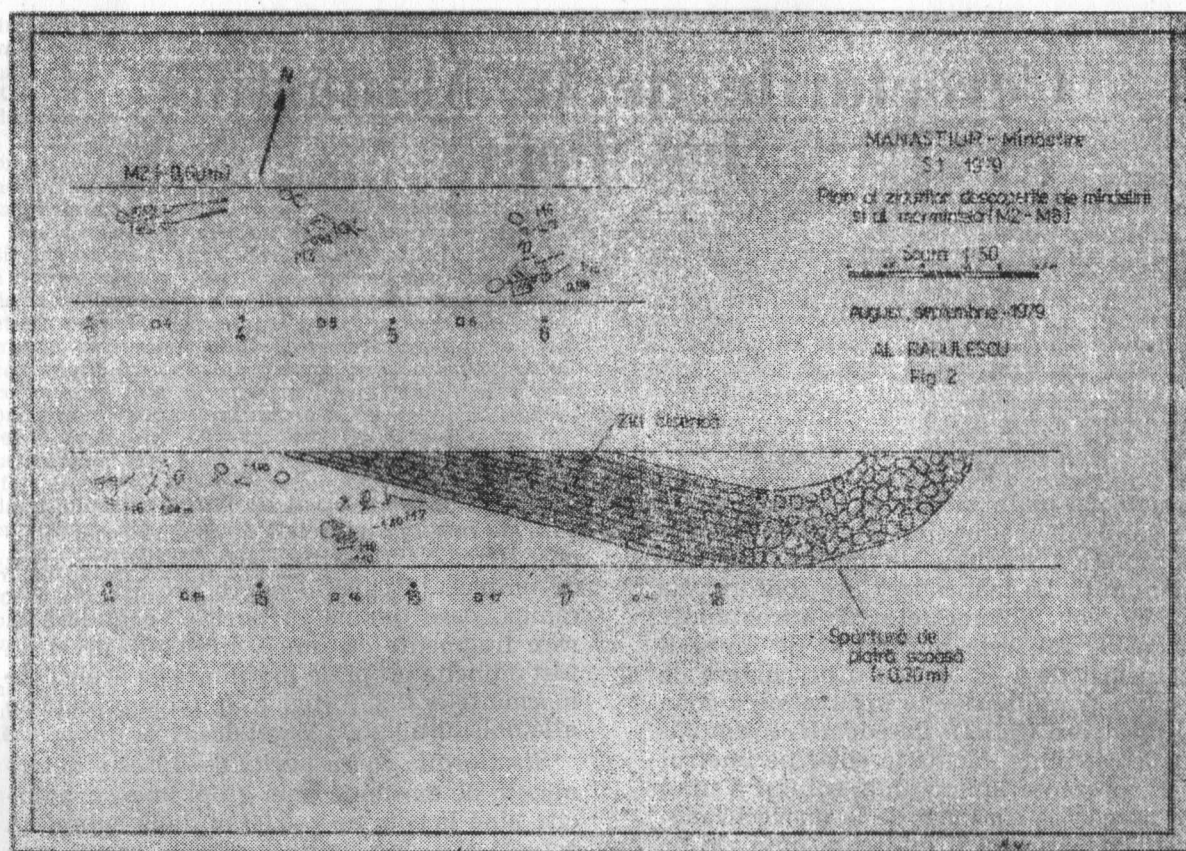

Fig. 2. — Mănăstir — 1979, secțiunea 1-a. Planul mormintelor 2—8.

dară. Subliniem prezența în aceste nivele de umplură, a oaselor umane provenind de la morminte preexistente, distruse.

Jumătatea superioară a umpluturii este formată dintr-un sol cafeniu-negru penetrat de granule de cărbune, cărămizi, mortar, oase umane secundare, suprapus la rîndul lui de stratul vegetal de la suprafața săpăturii. În acest strat brun-negru se adîncesc o serie de morminte tîrzii (fig. 6) date prin monede în secolul al XVIII-lea. Structura stratigrafică prezentată este modificată de intervenția unei gropi tîrzii umplute apoi cu moloz, în carourile 10—12 ale săpăturii.

În carourile 13—15 situația stratigrafică este determinată de prezența aceleiași gropi mari amintite mai sus. Ea se adîncește îndeosebi în peretele de sud al secțiunii, iar prezența a două grupuri de capete umane dislocate — unul de trei capete mai la vest (fig. 7), altul de două capete mai la est — ca și a altor oase umane secundare în carourile 13, 14, la cota de adîncime de —2,00 m, ne dovedește că aici încă ne mai aflăm în groapa de mari dimensiuni din carourile 6—15 ale secțiunii și care, cel puțin în profilul sudic al secțiunii, constituie și în carourile 13—15 baza săpăturii. Două monede izolate găsite la cota de adîncime de

—1,20 m, respectiv —1,60 m în caroul 14 al secțiunii (vezi lista obiectelor găsite), par să provină de la foste morminte distruse, poate, prin intervenția săpăturii pentru marea groapă tot mereu menționată de noi mai sus. În carourile 12—15 ale secțiunii au fost găsite o serie de morminte ce nu depășesc în adîncime cota de —1,25 m și care în jumătatea sudică a secțiunii cel puțin, se adîncesc în umplutura gropii mari cu oase umane și monede secundare, fiind deci posterioare acestora. Neclară rămîne relația cronologică dintre morminte și groapa mare de distrugere din carourile 13—15 în jumătatea nordică a secțiunii — nu se recunoaște prea bine traseul marginii gropii — bănuim și aici însă că groapa mare de distrugere ar fi anterioară mormintelor descoperite. Menționăm că mormintele descoperite nu prezintă, multe din ele, o ordine anatomică firească, deși oasele apar ordonate pe aceeași orizontală, ceea ce ne-a condus la ideea că aceste schelete ar putea fi reînhumate (fig. 10). Ele nu au oferit nici un element de inventar care să le asigure o poziție cronologică mai precisă.

În sectorul secțiunii cuprinse între carourile 16—20 am descoperit vestigiile de zid ale

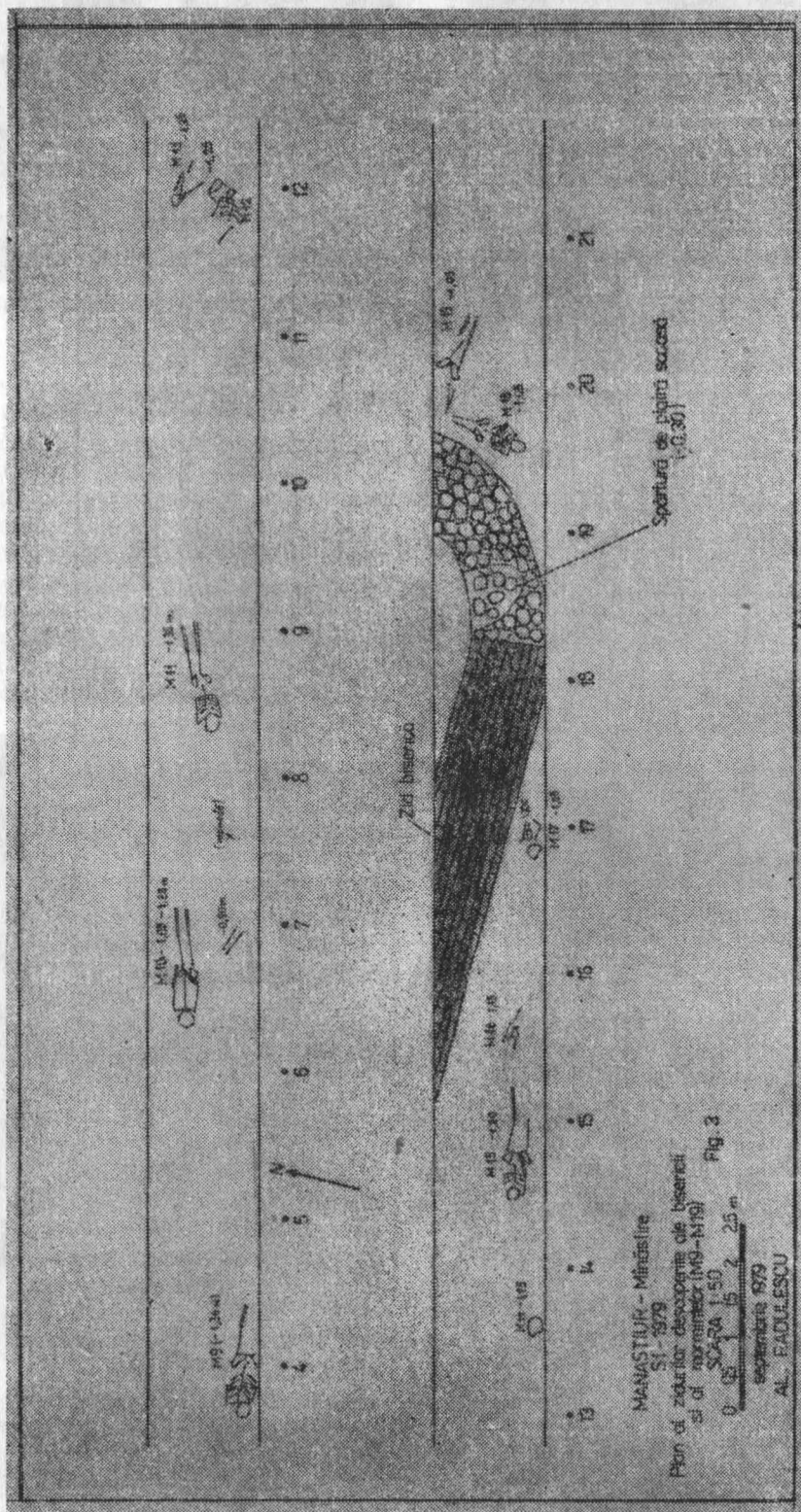

Fig. 3. Mănăștiur — 1979, secțiunea 1-a. Planul mormintelor 9—19.

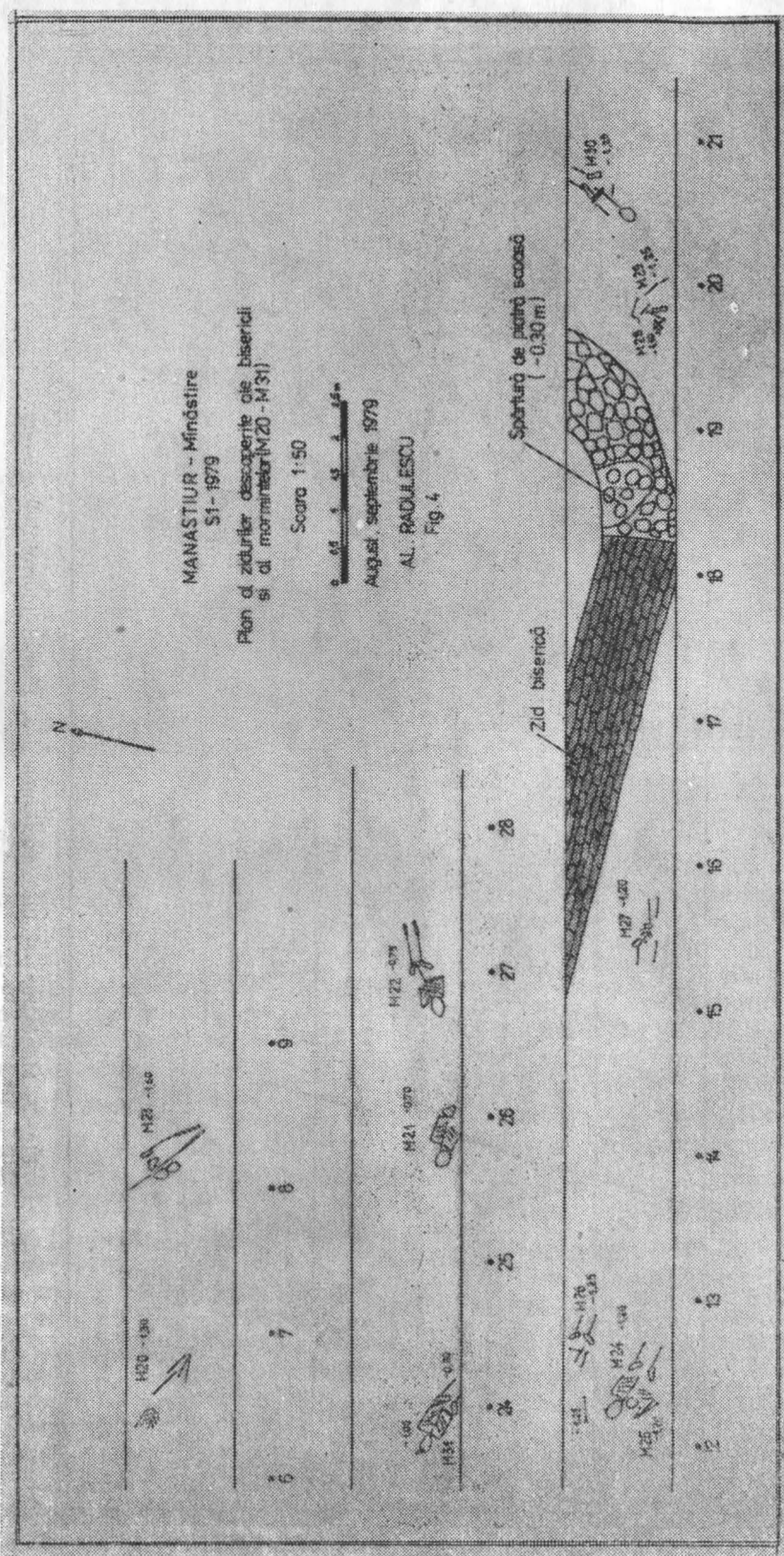

Fig. 4. Mănăstir — 1979, secțiunea 1-a. Planul mormintelor 20—31.

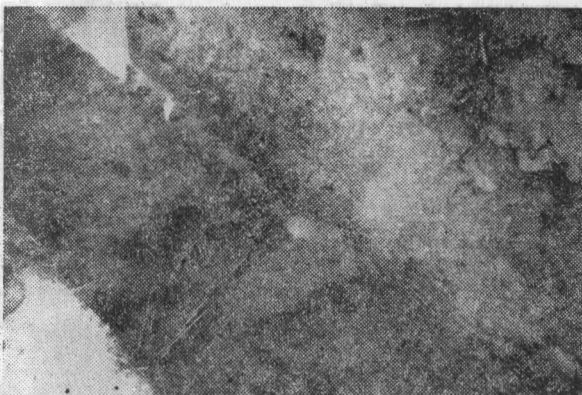

Fig. 6. Mănăștiur — 1979, secțiunea 1-a. Mormîntul 23.

unui monument ce pare a fi de cult, deci ale unei biserici construite în cărămidă și piatră (fig. 11, 12, 13). Secțiunea „a căzut” oblic pe zidul longitudinal sudic al monumentului, dezvelind locul în care acesta, arcuindu-se, descrie o absidă spre răsărit. Porțiunea dreaptă a zidului surprinsă în secțiune a fost construită în cărămidă, are o grosime medie de 1,10 m și este păstrată în verticală pe un metru în locurile mai bine conservate (măsurat de la baza fundației). La nașterea absidei de răsărit se constată existența unui rost de

Fig. 7. Mănăștiur — 1979, secțiunea 1-a, caroul 12/13. Grup de capete secundare.

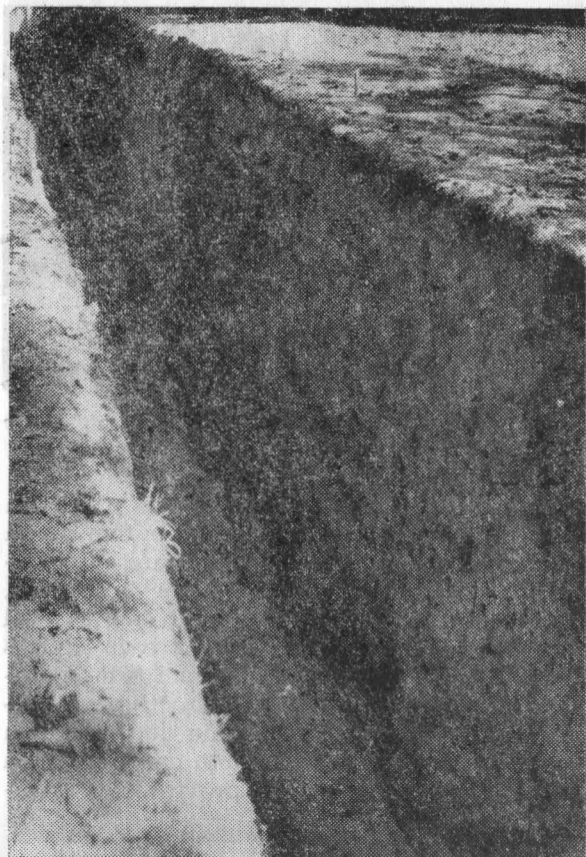

Fig. 8. Mănăștiur — 1979, secțiunea 1-a, Groapa mare din carourile 6—15 văzută dinspre vest.

adosare iar zidul absidei a fost construit în piatră de carieră de dimensiuni medii și mici (fig. 12). Deși rostul de adosare și diferența materialului de construcție ar indica o diferențiere fazeologică între zidul drept și absidă, datele de plan și cele stratigrafice nu susțin o asemenea ipoteză (fig. 13); ar putea fi vorba de realizarea în piatră brută a fundației curbate a absidei, mai dificil de construit în cărămidă. De altminteri, un șir de cărămizi de la fața superioară păstrată a fundației de piatră a absidei par să anunțe că

Fig. 9. Mănăștiur — 1979, secțiunea 1-a, Fund de vas în groapa mare din carourile 6—15.

Fig. 10. Mănăștiur — 1979, secțiunea 1-a. Morminte reînhumate (?) lângă zidul bisericii.

zidul absidei ar fi continuat în sus poate din cărămidă, ceea ce, evident, nu putem ști în mod sigur. Din datele de plan pare să fie sigură de comandată absența absidelor laterale, caracteristice triconcului. Zidul longitudinal sudic descoperit al bisericii păstrează riguros orientarea înspre răsărit. Ar mai fi de adăugat pentru elementele constructive ale bisericii și găsirea unor coloane de piatră cu mai multe fațete (diam. 18/10 cm) în groapa tirzie din caroul 11, care provin foarte probabil de la fosta biserică.

Fig. 11. Mănăștiur — 1979, secțiunea 1-a. Zidul bisericii văzut dinspre sud-vest.

Fig. 12. Mănăștiur — 1979, secțiunea 1-a. Fundația absidei văzută dinspre est.

Sectorul carourilor 21—25 este marcat de asemenea de prezența unei mari gropi care a răscolit toată stratigrafia inițială a zonei (fig. 16). La bază, la aproape —3,00 m adâncime, se află un sol brun-negru pătruns de cărămizi, pietre mari de construcție tăiate într-o rocă dură și fragmente ceramice de uz comun nesmălțuite dar decorate cu motive geometrice în rețea realizate într-o vopsea roșie-rubinie. La un moment dat apare în cuprinsul acestui strat gros brun-negru, gros mai ales în partea lui vestică, o lentilă de

Fig. 13. Mănăștiur — 1979, secțiunea 1-a. Zidul bisericii văzut de sus.

Fig. 14. Mănăștiur — 1979, secțiunea 1-a Mormintele 18, 19 lângă absida bisericii.

oase umane răvășite, secundare, turnate aici pe un nivel al gropii ce începea să fie umplută (fig. 5); oasele umane sînt extrem de multe, se află toate la un loc și provin în chip sigur de la vechi morminte dislocate de la locul lor. Acestei lentile de oase umane secundare i se suprapune un nivel verzui avînd o compoziție similară cu cel brun-negru de dedesubt. La suprafața nivelului verzui se află un strat de resturi de cărămidă puternic arsă, amestecată cu mici lentile de

Fig. 15. Mănăștiur — 1979, secțiunea 1-a. Oase umane secundare în groapa mare din carourile 21—25

Fig. 16. Mănăștiur — 1979, secțiunea 1-a. Groapa mare din carourile 21—25 văzută dinspre vest.

cărbune, cărămidă ajunsă aici secundar, probabil ca deșeuri de la un cuptor în care se va fi ars cărămida. Urmează în carourile 23, 24, un strat gros de mai bine de 1 m cenușiu-negru, cu cărămidă, oase umane secundare, rare fragmente ceramice și granule de cărbune. Acesta este suprapus de un nivel gros de 10—15 cm, format din cărămidă fragmentară, care se corelează stratigrafic cu nivelul de moloz format în urma dezafectării definitive a bisericii, nivel de moloz ce se întinde în preajma acestuia. Urmează un strat

Fig. 17. Mănăștiur — 1979, secțiunea 1-a. Mormintele 21, 22 văzute dinspre nord-est.

de umplutură brun-negru, gros de 15—20 cm, suprapus de o lentilă de cărămidă sfărînată și mortar, depusă aici pentru orizontalizarea terenului. La suprafață, și aici avem stratul vegetal. Toată succesiunea stratigrafică din această zonă ne arată că avem de-a face, ca și în carourile 6—15, cu nivelele succesive de umplere ale mării gropi care a distrus ordinea stratigrafică inițială, poate aceeași cu marea groapă de distrugere din carourile 6—15, în cazul în care aceasta înconjoară monumentul, așa cum pare a sugera situația concretă surprinsă în teren.

La est de absida bisericii, în carourile 20 și 21, au apărut o serie de morminte *in situ* (fig. 14), dintre care unele par reînhumate. Mormîntul 30 care se adîncește în umplutura gropii mari de distrugere a stratigrafiei inițiale a locului, este sigur posterior acesteia, relația celorlalte morminte mai apropiate de zidul bisericii cu groapa amintită, rămînînd incertă. Un alt mormînt care se adîncește în umplutura gropii, în celălalt capăt al ei, spre est în caroul 24, este de asemenea posterior acesteia. Alte două morminte surprinse în carourile 26—28 (M. 21, 22) se adîncesc în solul galben viu (fig. 17), mormîntul dinspre răsărit conținînd un inel de argint. În această parte dinspre răsărit a nucleului fortificat nu avem de-a face cu un val de apărare care apare de obicei în alte cazuri, în spre interiorul — concentric vorbind — unor șanțuri de apărare. În șanțul nostru de apărare, în carourile 30—35, săpătura s-a oprit la —0,50 m adîncime într-un strat de pămînt negru, iar puținele fragmente ceramice recoltate pînă acum nu sînt prea semnificative.

La sfîrșitul prezentării rezultatelor propriu-zise ale săpăturii putem formula următoarele concluzii preliminare :

— În săpătură au fost identificate vestigiile unei biserici construite din cărămidă și piatră și a cimitirului aferent, ambele rămînînd a fi datate mai precis în cursul cercetărilor viitoare.

— Două gropi foarte mari identificate în carourile 6—15 și 21—25 ale săpăturii răsătoarnă și modifică stratigrafia inițială a zonei. Aceste gropi ar putea fi legate de distrugeri (?) și refaceri constructive. Elementele de datare cu care putem opera ne îndreaptă spre o datare a acestor gropi în secolele XV—XVI; avem în vedere pentru datare

oasele umane secundare, monedele izolate și ceramica decorată cu ornamente vopsite în rețea de la fundul gropilor.

— Constatăm prezența unui orizont de morminte tîrzii, posteriore gropilor mari de distrugere.

— Va trebui deslușită problema succesiunii, a cronologiei relative a construcțiilor de pe nucleul fortificat de la Mănăștiur, întrucît la aproximativ 14 m distanță spre nord de zidul bisericii din secțiunea 1-a, a apărut în săpătura din 1939 un zid de piatră construit din bolovani mult mai masivi decît zidul bisericii noastre, care în mod sigur aparține altei construcții decît biserica noastră, necunoscute încă ; în ce raport se află această construcție cu biserica noastră din secțiunea 1-a, rămîne să ne-o spună cercetarea viitoare de la Mănăștiur.

LES FOUILLES DE MĂNĂȘTIUR (DÉP. DE TIMIȘ)

RÉSUMÉ

Situé sur le rivage nord de la rivière Béga, le lieu nommé „au monastère“ est un champ de plan ovale (les diamètres 50×30 m) entouré d'un fossé large de 10—12 m et profond d'un à deux mètres (fig. 1). Ce plateau central situé au bord est du village Mănăștiur ne dépasse pas en hauteur la zone avoisinante. La section creusée pendant l'été de l'année 1979 (fig. 1) traverse le noyau central de la fortification ainsi que le fossé de défense dans sa partie située à l'est du noyau central. La section no. 1 est longue d'à peu près 70 m et large de 1,5 m. Dans le secteur du fossé de défense nous dûmes arrêter le creusement à —0,50 m parce que toutes nos ressources furent requises par la recherche du noyau central. Dans les carreaux 16—20 de la section no. 1 nous avons dégagé la fondation en briques du mur longitudinal sudique d'une ancienne église ainsi que la naissance d'une abside au côté est de cette église, abside dont la fondation a été bâtie en pierres de construction et dont le contour semble avoir été demicirculaire (fig. 2, 3, 4). Dans les carreaux 6—15 et 21—25 de la section no. 1 nous avons saisi l'existence de deux anciennes excavations de grandes dimensions (voir fig. 5, 8, 16) où l'on a trouvé beaucoup d'ossements humains en position secondaire, des briques, des pierres de construction ainsi que de la céramique. Des briques cuites parfois jusqu'à la vitrification trouvées dans la partie inférieure de la terre de remplissage de ces excavations nous suggèrent de les mettre en relation avec la réfection d'un monument bâti de briques. Les tessons de céramique d'usage courant ainsi que deux monnaies isolées trouvées dans la terre de remplissage de ces excavations leur assurent une datation des XVe—XVIe siècles. Nous avons identifié un horizon de tombes *in situ* dont quelques-unes plus récentes sont datées du XVIIIe siècle et dont d'autres semblent avoir été réinhumées (fig. 10). Nous ne parvîmes pas à saisir

des tombes in situ sûrement plus anciennes que les excavations dont nous nous sommes occupés plus haut bien qu'à juger d'après la grande quantité d'ossements secondaires de ces excavations, ces tombes dussent sûrement exister.

Puisque dans des fouilles non terminées de l'année 1939 on a dégagé un mur bâti de pierres massives et non façonnées ayant un aspect bien différent de celui de l'église partiellement mis au jour par nous en 1979, et provenant sûrement d'un autre bâtiment, les recherches à venir auront pour but d'essayer d'éclaircir l'ancienneté et la chronologie relative des monuments qui se sont succédés jadis à Mănăștiur.

EXPLICATION DES FIGURES

Fig. 1. Mănăștiur — 1979, la section no. 1. Plan général.

Fig. 2. Mănăștiur — 1979, la section no. 1. Plan des tombes 2—8.

Fig. 3. Mănăștiur — 1979, la section no. 1. Plan des tombes 9—19.

Fig. 4. Mănăștiur — 1979, la section no. 1. Plan des tombes 20—31.

Fig. 5. Mănăștiur — 1979, la section no. 1. Le profil de la paroi nord de la section.

Fig. 6. Mănăștiur — 1979, la section no. 1. La tombe 23.

Fig. 7. Mănăștiur — 1979, la section no. 1, le carreau 12/13. Des têtes humaines en position secondaire.

Fig. 8. Mănăștiur — 1979, la section no. 1. La grande excavation des carreaux 6—15 vue de l'ouest.

Fig. 9. Mănăștiur — 1979, la section no. 1. Pot fragmentaire dans la grande excavation des carreaux 6—15.

Fig. 10. Mănăștiur — 1979, la section no. 1. Des tombes réinhumées (?) auprès du mur de l'église.

Fig. 11. Mănăștiur — 1979, la section no. 1. Le mur de l'église vu de sud-ouest.

Fig. 12. Mănăștiur — 1979, la section no. 1. La fondation de l'abside vue de l'est.

Fig. 13. Mănăștiur — 1979, la section no. 1. Le mur de l'église vu de haut.

Fig. 14. Mănăștiur — 1979, la section no. 1. Les tombes 18, 19 auprès de l'abside de l'église.

Fig. 15. Mănăștiur — 1979, la section no. 1. Des ossements humains secondaires dans la grande excavation des carreaux 21—25.

Fig. 16. Mănăștiur — 1979, la section no. 1. La grande excavation des carreaux 21—25, vue de l'ouest.

Fig. 17. Mănăștiur — 1979, la section no. 1. Les tombes 21, 22 vues du nord-est.